

ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО В БЪЛГАРСКОТО СРЕДНО УЧИЛИЩЕ

Петя Бончева¹, Клара Докова²

¹Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна

²Катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването”,

Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна

HEALTH PROMOTION IN THE SECONDARY BULGARIAN SCHOOLS

Petya Boncheva¹, Klara Dokova²

¹Faculty of Public Health, Medical University of Varna

²Department of Social Medicine and Healthcare Organization, Faculty of Public Health, Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Въведение: Училището е ключово място за промоция на здравето. Обединените усилия на цялата училищна общност, насочени към разработване на политики, практики и изграждане на подкрепяща здравото среда, формират устойчиво здравословно поведение на учениците.

Цел: Да се проучат условията и дейностите за промоция на здравето в българското средно училище.

Материали и методи: Проведено е проучване сред студенти първокурсници от МУ „Проф. д-р П. Стоянов” – Варна през декември 2017 г. относно условията и дейностите за промоция на здравето в средните училища, които са завършили. Информацията е събрана чрез пряка индивидуална анкета, включваща 18 затворени въпроса. Направен е описателен анализ, а проверката на хипотези за връзка между качествени променливи е тествана чрез критерий хи-квадрат. Данните са обработени статистически чрез SPSS v. 23.0, а за изработване на графиките е използван софтуерен пакет Microsoft Office Excel 2007.

Резултати и обсъждане: В проучването са обхванати 75 първокурсници, представляващи над 20 средни училища, 44% са от големи градове, а 56% от малки градове. Мъжете са 28% от респондентите, 72% са жени. Средната възраст е 21 г. (SD=5.6). Дейности по здравно образование на учениците се провеждат в 62,7% от средните училища, според анкетираните, но липсва системност – 38,4% от студентите не са присъст-

ABSTRACT

Introduction: The school is a key place to promote the health of adolescents. The combined efforts of the entire school community, aimed at developing policies, practices, and building a health-supportive environment, form a sustainable health behavior in the pupils.

Aim: The aim of this article is to study the conditions and activities for health promotion in the Bulgarian secondary school.

Materials and Methods: A study was conducted among first-year students from the Medical University of Varna in December 2017 on the conditions and activities for health promotion in the secondary schools, which they had graduated from. Information was gathered through a direct individual survey, including 18 closed-ended questions. A descriptive analysis was conducted and the verification of hypotheses on the link between the qualitative variables was tested by the chi-square criterion. The data were statistically processed through SPSS v. 23.0, and a Microsoft Office Excel 2007 software package was used to draw the graphics.

Results and Discussion: The survey covered 75 freshmen presenting over 20 secondary schools, 44% from large cities, and 56% from small towns. Men were 28% of the respondents, 72% were women. The mean age was 21 years (SD = 5.6). Student health education activities were conducted at 62.7% of the secondary schools according to the respondents, but there was a lack of consistence in attendance - 38.4% of the students did not attend discussions and lectures during the last school year. Conditions for healthy work and

вали на беседи и лекции през последната учебна година в училище. Създадени са условия за здравословен труд и почивка и за физическа активност. Няма добри условия за спазване на лична хигиена. Според респондентите, в 52,6% от училищата липсват възможности за здравословно хранене, а достъпът до нездравословни храни и напитки за учениците е лесен в 77,3% училища. Над 67% от студентите определят информираността си по въпроси за здравето, получена в средното училище като непълна или липсваща.

Ключови думи: промоция на здраве, училище, здравно поведение

rest and for physical activity have been created. There were no good conditions for observing personal hygiene. According to the students, 52.6% of the schools lacked possibilities for healthy eating, and access to unhealthy food and drink for the pupils was provided in 77.3% of the schools. Over 67% of the students determined the health awareness they received in the secondary school as incomplete and missing.

Keywords: health promotion, school, health behavior

ВЪВЕДЕНИЕ

Промоция на здравето е процесът на създаване на здравословна обществена политика, благоприятстваща здравето среда и подпомагане на хората за промяна в начина им на живот, с цел оптимизиране на здравето им. През последните години настъпиха значителни промени в състоянието на здравето на децата и младежите у нас, характеризиращи се с увеличение на хроничните заболявания, влошаване показателите за физическо и психическо развитие и широкото разпространение на рисково здравно поведение (1). Промоцията на здравето в средното училище се е утвърдила като целенасочен и ефективен процес за подобряване здравето на учениците и е възприета като важна част от комплексния образователен процес в Европа и в света, чрез изграждане на мрежи от „Училища за промоция на здравето“ (3). Училищата, утвърждаващи здраве, се стремят да създават учебна среда и организационна култура, която подкрепя здравето, устойчивостта на своята общност и дават възможност на хората да използват пълния си потенциал. България на настоящия етап не участва в тази инициатива, но дейности по промоция на здравето се провеждат в редица средни учебни заведения. Периодичното изследване и оценка на реалните действия на българските средни училища по промоция на здравето са важни стъпки за разработване на корекционни стратегии и популяризиране на добрите практики за подобряване здравето на учениците.

ЦЕЛ

Да се проучат условията и дейностите за промоция на здравето в българското средно училище.

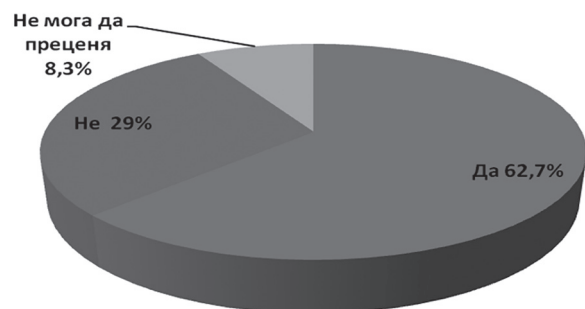
МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Проведено е проучване сред 75 студенти първокурсници в Медицинския университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна през декември 2017 г. относно условията и дейностите по промоция на здравето в средните училища, които са завършили. Използвана е пряка индивидуална анкета, съдържаща 18 затворени въпроса. Данните са обработени със статистически продукт SPSS v.23, проверката на хипотези за връзка между качествени променливи е тествана с хи-квадрат при ниво на значимост на статистическия тест $\alpha < 0.05$.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Преобладаващ дял в проучването имаха жените – 72%, мъжете съставляваха 28%. Средната възраст на респондентите е 21 години (SD=5.6). Анкетираниите представляваха над 20 средни училища, като 56% са от малки населени места и 44% от големи градове в страната.

Здравнообразователните дейности, провеждани в средното училище имат ключова роля за придобиване на здравни знания, изграждане на умения, убеждения и компетенции, за да мо-

Фиг. 1. Проведено здравно образование в средното училище

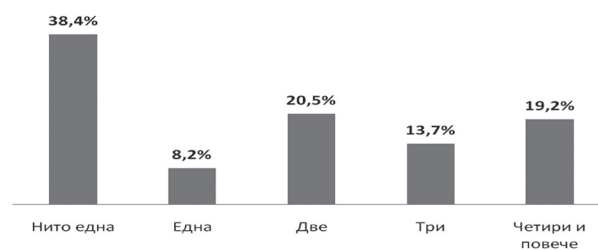
гат учениците да направят информиран избор за здравословен живот.

На въпроса „Във Вашето средно училище имаше ли часове или лекции по промоция на здравето (здравно образование)?“ по-голямата част от студентите (62.7%) са съобщили за провеждано такова. Според една трета от анкетираните здравно образование в завършените от тях училища липсва (Фиг. 1). Не се установи статистически значима връзка между населеното място на завършеното училище и наличието на здравнообразователни дейности ($p=0.87$).

Табл. 1. Здравнообразователни теми в средното училище

Теми по здравно образование	Брой	Процент
Тютюнопушене	41	54,7%
Сексуалнопредавани болести и СПИН	38	50,7%
Злоупотреба с наркотични вещества	36	48,7%
Злоупотреба с алкохол	29	38,7%
Предпазване от нежелана бременност	24	32%
Здравословно хранене	24	32%
Физическа активност и спорт	23	30,7%
Предпазване от заразни болести	15	20%
Психично здраве и стрес	10	13,3%
Здравословна жизнена среда	5	6,7%

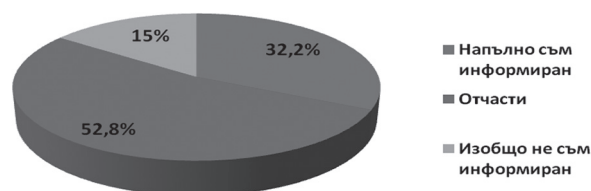
Вредата от тютюнопушенето, злоупотребата с наркотични вещества и сексуалнопредаваните болести се установиха като най-често застъпвани теми по здравно образование. Една трета от респондентите (32%) са получили здравно обучение в областта „здравословно хранене“, а 30,7% от анкетираните са съобщили за здравно образование в областта на физическата активност. Едва 6,7% съобщиха за теми в областта „здравословна

Фиг. 2. Посетени здравни лекции и беседи в училище

жизнена среда” и 13,3% за здравно образование по проблемите на психичното здраве (Табл. 1).

Броят на проведените и посетени здравни

Фиг. 3. Самооценка на здравната информираност на студентите, в резултат на здравнообразователните дейности в училище

лекции и беседи е друг индикатор за проведените дейности по промоция на здравето.

Нито една лекция или беседа по въпроси, свързани със здравето, не са слушали 38%, а на четири и повече теми са присъствали само 192% от респондентите (Фиг. 2). Близки до тези резултати са констатирани в по-ранно проучване на Иванов Е. (2015) – 32,4% от учениците в училище не са присъствали на здравни лекции, а едва 14,7% – на три и повече (2).

Според самооценката на респондентите едва 32% от тях са напълно информирани в резултат на проведената промоция на здравето в училище. Преобладаващата част (67,8%) са определили осведомеността си по въпроси, свързани със здравето, като непълна или липсваща (Фиг. 3). Установените резултати корелират с представените до момента – ограничените по брой и разнообразие здравни лекции и беседи в средното училище водят до недостатъчна здравна информираност на анкетираните. Ниската самооцен-

Табл. 2. Здравословни условия за труд и почивка

Здравословни условия за труд и почивка	Осигурени		Неосигурени		Общо	
	Брой	Процент	Брой	Процент	Брой	Процент
Чисти и приветливи класни стаи	63	84%	12	16%	75	100%
Осигурени спортни съоръжения	59	78,7%	16	21,3%	75	100%
Наличие на озеленен двор	53	71,6%	22	28,4%	75	100%

ка на студентите за здравната си информираност показва неудовлетвореност от получените знания на здравнообразователните дейности в средното училище.

Подпомагащата здравото физическа среда в

Фиг. 4. Условия за спазване на добра хигиена

училище предоставя здравословни условия за труд и почивка, за спазване на лична хигиена, физическа активност, както и условия за здравословно и рационално хранене на учениците. За оценка на действителните условия в средното училище се насочихме към изследване на отделните компоненти.

Преобладаващата част от респондентите

Фиг. 5. Условия за здравословно и рационално хранене

(84%) определиха местата за учене и труд като хигиенични и приветливи. За наличие на спортни съоръжения и условия за физическа активност и спорт в средното училище са съобщили над 78% (Табл. 2). Не се установи статистически значима връзка между мястото на учене и: усло-

вия за физическа активност ($p=0.266$); наличие на озеленен двор в училище ($p=0.632$).

Според 42,7% от анкетираните студенти в завършеното средно училище не е била осигурена топла течаща вода, а според 74,7% в санитарните възли не е осигурявана тоалетна хартия (Фиг. 4).

Над 52% от респондентите съобщиха за липса на условия за предлагане на топла храна, плодове и зеленчуци в училище. Доминира и твърдението, че е предоставена възможност за нерационално хранене чрез безпроблемен достъп до нездравословни храни и напитки (77,3%). Установи се статистически значима връзка между вида населено място на училището и достъпа до нездравословни храни, $p=0,002$. Завършилите средно образование в големите градове са имали повече условия за нездравословно хранене от завършилите в малки населени места.

Спортни празници и дни за физическа активност в средните училища са организирани според болшинството от анкетираните. Над 78% съобщиха за допълнителни дейности, свързани с физическа активност – 74,3% излети и походи сред природата и 4% за клубове по спорт и танци (Табл. 3).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дейности по здравно образование на учениците се провеждат в 62,7% от средните училища според анкетираните, но липсва системност – 38,4% от студентите не са присъствали на беседи и лекции през последната учебна година в училище. Създадени са условия за здравословен труд и почивка и за физическа активност. Няма добри условия за спазване на лична хигиена. Според респондентите в 52,6% от училищата липсват възможности за здравословно хранене, а достъпът до нездравословни храни и напитки за учениците е лесен в 77,3% училища. Над 67% от студентите определят информираността си по въпроси за здравето, получена в средното училище като непълна или липсваща.

Табл. 3. Организирани дейности за физическа активност и спорт

Дейности за физическа активност	Осигурени		Неосигурени		Общо	
	Брой	Процент	Брой	Процент	Брой	Процент
Излети или походи сред природата	55	74,30%	20	25,70%	75	100%
Спортни празници	69	92%	6	8%	75	100%
Други, свързани с физическа активност	3	4%	0	0	3	4%

ЛИТЕРАТУРА

1. Годишен доклад за състоянието на здравето на гражданите на Република България и изпълнение на Националната здравна стратегия 2015, Национален център по общественото здраве и анализи, Министерство на здравеопазването, (Интернет) Наличен: http://ncphp.government.bg/files/doklad_zdrave_-17-10.pdf, последен достъп: 1.05.2018 г.
2. Иванов. Е. Промоция на здравето в училищна възраст (медико-социални и медицинско-педагогически проблеми), 2015, (Интернет) Наличен: http://ntcmb.medun.acad.bg:8080/jsui/bitstream/10861/949/1/Evgeni_Ivanov-dis.pdf (последен достъп: 1.05.2018 г.)
3. IUPHE: Promoting health in schools: from evidence to action (Интернет) Наличен: http://www.iuhpe.org/images/PUBLICATIONS/THEMATIC/HPS/Evidence-Action_ENG.pdf последен достъп: 1.05.2018 г.

*Адрес за кореспонденция:
Петя Бончева
Факултет по общественото здравеопазване
Медицински университет – Варна
ул. „Марин Дринов“ 55
Варна 9000
e-mail: boncheva.petia@gmail.com*